

K takto koncipované knize lze říci, že dalekosáhle přesahuje záměr předvést pouze jistá pojetí člověka a jejich celkovou souvislost. Jako ucelený pokus reflektovat ontogenezi svobody a odpovědnosti osoby v ohledu na souvislost různých ohledů a vrstev zkušenosti jde o bohatý inspirační zdroj, inspirující i tím, že je aktuální, neboť se týká motivů a problémů – ať už individuálních či společenských –, jež se stávají naléhavou a neopominutelnou součástí každodenní zkušenosti naší existence ve světě.

Jaroslav Novotný

Robert Kaplan: Přicházející anarchie. Zborcení snů – svět po studené válce (1. vydání New York 2000), Nakladatelství P. Mervart, Červený Kostelec 2003

Robert Kaplan působil jako novinář v 80. letech na Balkáně a ve východní Evropě, dobře poznal „naši“ tvář studené války. V 90. letech žil nějakou dobu v západní Africe a pečlivě sledoval zejména etnické konflikty a to z úhlu, které byly většinou politiků ignorovány. Uprostřed euforie konce studené války si rychle uvědomil, že v jistém smyslu se nic nemění, že zlo nosí nové masky. Budoucnost příštích desetiletí vidí Kaplan pod zorným úhlem západní Afriky. Řada lokálních konfliktů v celé západní Africe uvedla do pohybu statisíce uprchlíků směřujících podle okamžité situace do různých zemí. Vytvářejí zde chudá ghetta, vyčerpávají přírodní zdroje, nemají vodu a jsou obklopeni rozvrácenou společností, zločiny bez důvodu a etnickým násilím. Západní Afrika se vrací do situace Afriky z dob královny Viktorie, kdy centrální vlády kontrolují okolí větších měst ztracených jako náhrdelník obchodních stanic v srdci temnoty.

V Sierra Leone říká R. Kaplanovi jeden z ministrů tamní vlády: *Po odchodu Britů jsme si nevedli dobře. Ale teď tu máme cosi mnohem horšího – pomstu za špatnou sociální situaci, pomstu chudých, kteří nejsou ani v nejmenším schopni vychovávat děti v moderní společnosti.* Města se neuvěřitelně rozrůstají a nabývají podoby chmurného dickensenského snu, ze kterého by se i Ch. Dickens rád probudil. Růst populace se v 95 % případů odehrává v nejchudších vrstvách. Za této situace se zločinnost stává přirozeným východiskem. Politické mapy Afriky již dávno neplatí – tu začíná ovládat „kultura bojovníků na cestách“, proměnlivé aliance kmenových vůdců napojených anebo přímo žijících ze státního násilí a organizovaného zločinu. Kaplan tuto situaci popisuje jako *přelidněnou planetu plnou skinheadských kozáků a džu-džu bojovníků ovlivněných nejhorším brakem západní popkultury a prastarými kmenovými zvyky.*

O životním prostředí častěji mluví ekologové než politikové, ale pokud uvážíme situaci Číny, Indie, Střední Ameriky či větší části Afriky, kde ubývá orná půda a voda k zavlažování i pití, tak se při současném růstu populace dostáváme do sociálně neřešitelné situace. Výsledkem jsou proudy uprchlíků, které si sebou nesou své předsudky a své vášně, vždy nakonec najdou cestu přes hranice a kulturně oslabí státy západní Evropy i samotnou Ameriku. Z tohoto hlediska je poučné sledovat diskuzi k francouzskému zákonu o nošení viditelných náboženských symbolů ve školách. Stovky lokálních konfliktů a třenic nemají žádný rozpoznatelný vzorec, takže případné hrozby není snadné identifikovat. Svět se ubírá příliš mnoha směry. Asi 70 % populace arabských zemí se narodilo po roce 1970 a nemá pro nás samozřejmou historickou zkušenost 2. světové války, žije v zásadě jiných historických souřadnicích než USA či Evropa, hůře se navzájem chápeme.

Mění se psychologický postoj k válce. V uplynulých desetiletích pod vlivem západního osvícenectví a staletí debat o povaze válčení převládal názor, že válka je nepřirozená a lidé v zásadě neradi bojují. Mimo tento myšlenkový okruh je situace v zásadě odlišná. Lidé nacházejí svobodu v násilí. Boj často není prostředkem, ale cílem. Pro bojovníky na cestách může být tím nejbáječnějším obdobím své mladosti, kdy se žilo naplno a kořist byla hojná. Tohle není životní postoj jenom nějakého somálského či afgánského člena kmenové milice, ale ve zmírněné podobě i deprimovaného mladého muže z evropského předměstí. Dřív války vedly státy, dnes – jak tomu bylo v Jugoslávii – se často jedná o lidovou tvořivost zdola. Tento proces Kaplan nazývá *reprimitivizace* člověka.

Situace v Africe je zoufalá, ale optimismus může člověk načerpat v Turecku. Turecké město z chatrčí je psychologicky úplně jiným prostorem. Alkoholismus a drogy zde jsou malý problém, k násilí téměř nedochází. Místní lidé sice sedí v dřevěné či papírové boudě, ale je v ní domov a mír. Na tureckém příkladě se Kaplan domnívá, že státy, které jsou schopné udržet mír a řád ve svých rozsáhlých slumech, budou vítězi budoucnosti. Ale to se také týká amerických předměstí a možná jednou i některých českých sídlišť.

Kartografové o skutečné situaci „lžou“, politické mapy neodrážejí skutečnost vnitřně rozdrobených celků. Globalizované pruhy čínských obchodních středisek na pobřeží se dramaticky liší od situace čínského vnitrozemí. Saul Bellow říká o Americe: *Země nás přijala, tehdy to byla země, ne sbírka „kultur“*. Někteří politologové se domnívají, že státy jako Indie, Pákistán, možná Čína a mnoho dalších se začnou rozpadat do „sbírek“ kulturně poněkud odlišných regionů konstituujících vlastní státy. Demo-

kracie možná trvala jen chvíli a zřejmě potrvá jen ve státech, které k ní vnitřně, organicky a dlouhodobě dospěly. Kaplan byl v roce 1985 svědkem svržení sudánského režimu, po kterém byly organizovány svobodné volby. Čerstvě zvolená sudánská demokracie vedla k okamžité a velmi brutální anarchii. V roce 1997 Kaplan celkem provokativně napsal: *Domnívám se, že Rusko je v bídné situaci částečně proto, že je demokracií, a Čína je částečně úspěšná, protože demokracií není*. Zavádění demokracie bez ohledu na místní podmínky se může rovnat kulturní aroganci. Parlamentní systém podporovaný západem hrál ve Rwandě v roce 1994 významnou roli při vraždění stovek tisíc Tutsiů. Za masové vraždění byli odpovědní jedinci. Působili však uvnitř defektního systému, který západ pomáhal budovat.

Kaplan, který nějakou dobu působil jako poradce americké zvláštní jednotky ve Fort Bragg, předpokládá, že stojíme před novým nepřítelem, využívajícím komunikačních prostředků, miniaturizace a nových technologií. Proti těmto lidem není možné nasazovat tanky a trysková letadla, ale malé, velmi dobře vyškolené speciální síly. Příští protivníci budou hrát ještě méně podle pravidel než minulí válečníci. Kaplan popisuje vojenskou konferenci, na které vedle sebe sedí veteráni z vietnamské války – potetovaní chlapi bez krků, které byste nechtěli v noci potkat – a vedle nich skupina současných příslušníků zvláštních jednotek, kteří vypadají jako vysokoláci, jež jsou náhodou ve skvělé formě.

Jaký je základní motiv knihy kromě strachu z šířící se anarchie? Možná to je upozornění, že jsme stále samozřejmě a nějak automaticky přesvědčeni o své kulturní a politické nadřazenosti nad ostatními částmi světa a tato napůl nevědomá arogance způsobuje, že mu přestáváme rozumět a ztrácíme schopnost účinně jednat. **Václav Cílek**